

ЩОДО ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проблема забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації набуває загальносвітового масштабу. Збільшення виробництва продуктів харчування, підвищення їх якості та безпечності є одним з найважливіших завдань світової економіки. Це зумовлюється низкою чинників, серед яких: прогнозована продовольча криза, що викликана подальшим зростанням населення планети. Станом на початок 2019 року населення Земної кулі становило майже 7,6 млрд. осіб, кількість людей, які голодують, складає понад 821 млн. осіб (кожна 9 людина); природні аномалії, що є результатом зміни клімату, проявами глобального потепління (зміна частоти й характеру опадів, спустелення придатних для ведення сільгоспвиробництва територій); виснаження ґрунтів внаслідок екологічно незбалансованого використання природних ресурсів в процесі сільськогосподарської діяльності; військові конфлікти; економічна криза та ін. Все це вимагає здійснення відповідних заходів з метою забезпечення продовольчої безпеки нашої держави.

Проблема продовольчої безпеки займає провідне місце у національній безпеці кожної країни, є необхідним чинником соціальної та економічної стабільності держави. Завдяки їй досягається сталий соціально-економічний розвиток суспільства, його демографічне відтворення. При цьому продовольча безпека має національні особливості, їй притаманна комплексність і перманентність. Одні держави досягають стану продовольчої безпеки за рахунок самозабезпечення, інші змушені імпортувати значну частину продовольчих товарів і сировини, що не лише вимагає відповідних коштів, але й призводить до посилення їх економічної й політичної залежності від держав-поставників.

Термін «продовольча безпека» було офіційно запроваджено у міжнародну практику після зернової кризи 1972–1973 р.р. У зв'язку з цим, у 1974 г. на Всесвітньому саміті з питань продовольства вперше концепцію «продовольчої безпеки» було визначено як безперерйну наявність достатніх світових запасів життєво важливих продуктів харчування для підтримки стійкого зростання споживання продовольства і погашення коливань обсягів виробництва та цін. Необхідність забезпечення продовольчої безпеки стала головною причиною впровадження Спільної аграрної політики в ЄС.

Національний продовольчий інтерес є основою державної аграрної політики України. Забезпечення продовольчої безпеки шляхом створення сприятливих економічних, політичних, організаційно-правових умов здійснення сільськогосподарського виробництва проголошено ст. 2 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. однією із стратегічних цілей аграрної політики України. Аналогічну ціль декларує й Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., затверджена постановою КМУ від 17 жовтня 2013 р., де закріплено, що аграрний сектор спроможний на вагомий внесок у розв'язання світової (глобальної) продовольчої проблеми. Слід підкреслити, що вищевказаний Закон характеризується низкою вад: а) він не містить визначення правової категорії «продовольча безпека», хоча це було б цілком логічним і правильним з огляду на брак в Україні спеціального Закону «Про продовольчу безпеку»; б) при широкому спектрі галузей і сфер діяльності, на які поширюється державна аграрна політика, головні її пріоритети, закріплені у ст. 3 Закону, стосуються виключно питань розвитку сільського господарства. Проте гарантування продовольчої безпеки вимагає врегулювання значно ширшого кола відносин, пов'язаних з такими галузями, як заготівля, зберігання, переробка й реалізація продовольчої продукції, забезпечення її якості, безпечності й доступності для споживача тощо. Розглядуваний Закон має занадто загальний характер, не визначає конкретних напрямків і не містить реальних механізмів, за допомогою яких можна було б забезпечити ефективну реалізацію державної аграрної політики у сфері гарантування продовольчої безпеки України. Для вирішення вказаних питань виникає потреба звертатися до інших нормативно-правових актів.

Дефініція поняття «продовольча безпека» наводиться у п. 2.13 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р.: це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. Вбачається, що закріплене визначення є необґрунтовано вузьким. Адже, продовольча безпека – це не лише забезпечення населення держави необхідною кількістю продуктів харчування, наповнення із цієї метою державних резервів і стабілізаційних фондів, а ще й гарантування якості таких продуктів, їх безпечності для споживачів – населення держави. Продовольчу безпеку слід розуміти як вагомий складник національної безпеки держави, що передбачає захищеність життєвих інтересів людини, що виражається у гарантуванні державою на принципах самозабезпечення безперешкодного фізичного й економічного доступу людини до продуктів харчування у кількості, асортименті, встановленого рівня якості та безпеки, необхідних для підтримання її здоров'я і звичайної життєвої діяльності.

Нагальною потребою сьогодення є розробка й прийняття спеціального Закону України «Про продовольчу безпеку». У ньому мають знайти закріплення: а) дефініції основних понять, насамперед категорії «продовольча безпека» та ін; б) система якісних критеріїв і кількісних показників продовольчої безпеки, яку

слід доповнити також номенклатурним критерієм (або критерієм асортименту, збалансованості). Адже протягом останніх років в Україні спостерігається одномоментне жирово-вуглеводне харчування переважної частини населення, особливо соціально незахищених верств населення. Показники, що характеризують споживання населенням України окремих груп продуктів харчування і визначають рівень продовольчої безпеки, знизилися до критичної межі. Наприклад, рівень споживання м'яса в Україні на 70% нижчий, аніж у Франції та США, на 65% – аніж у Німеччині. Про стан т. зв. «прихованого голоду» свідчить і дефіцит у раціоні населення основних макро- й мікроелементів; в) перелік внутрішніх і зовнішніх загроз національній продовольчій безпеці (політичних, економічних, екологічних, соціальних, виробничо-технологічних, законодавчих та ін.), г) порядок їх моніторингу і прогнозування, форми і механізми протидії вказаним загрозам з визначенням можливих інструментів державної підтримки сільгоспвиробників і захисту внутрішнього продовольчого ринку, д) функції й компетенція органів державної влади щодо забезпечення продовольчої безпеки держави.

Необхідність прийняття вказаного Закону усвідомлюється не лише вченими-правознавцями, а й органами державної влади. Свідченням цього є наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про створення робочих груп з розробки законопроектів» від 13 травня 2011 р., результатом якого стало створення робочої групи з розроблення проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України», який, на жаль, донині так і не прийнято.

Вбачається, прийняття спеціального Закону надасть відносинам у сфері забезпечення продовольчої безпеки більшої стабільності, а правовому регулюванню – більшої ефективності, безумовно, за наявності механізму реалізації його норм на практиці. Адже будь-яке суб'єктивне право, як відомо, становить собою соціальну цінність лише тією мірою, якою його можна реалізовувати, тобто скористатися наданими цим суб'єктивним правом можливостями для задоволення потреб суб'єкта. Необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки також є ефективне функціонування і сталий розвиток сільського господарства України. Це сприятиме забезпеченості населення якісними й безпечними продуктами харчування на необхідному рівні, надасть можливості аграрному сектору адекватно реагувати на кон'юнктуру продовольчого ринку, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної сільгосппродукції, реалізувати експортний потенціал та сприяти вирішенню продовольчої проблеми, в тому числі й на глобальному рівні.